

Диплом для Карлоса та «Могилянка 2.0»

Три критерії якісної освіти

16 листопада 2021

Публічні дискусії на тему реформування вищої освіти, як правило, спрямовані на саме освітянське середовище і мало корелюються з практичним запитом на якісну освіту, який зростає дедалі більше. Зараз кожен, хто забажає, може одержати в Україні диплом про вищу освіту. Тому дедалі частіше звучить думка про те, що освіта має бути якісною.

Яка освіта якісна?

Перебуваючи кілька років тому у Стенфордському університеті за програмою Фулбрайта, я познайомився з перукарем Карлосом, народженим у Мексиці. Він не мав досить статків на те, щоб здобути вищу освіту у Сполучених Штатах, однак багато читав і навіть витрачав свої відпустки на ознайомлення з тими країнами, які зробили ключовий внесок у розвиток європейської цивілізації. Наприклад, показував мені свої фотографії із Греції.

Зате Карлос міг би собі дозволити одержати український диплом. Питання в тому, чи була б його освіта якісною? Воно риторичне, хоча б з огляду на велику кількість

(згідно з ЄДЕБО, понад 1200) закладів вищої освіти. Починати слід від того, яку освіту можна вважати якісною. Я запропонував би три головних критерії.

По-перше, це коли виконуються всі обіцянки університету про надання своїм студентам різноманітних компетентностей, також стосовно особистісного розвитку та інших необхідних послуг. Тобто якщо університет насправді є таким, яким позиціонує себе.

По-друге, важливо розуміти, якою мірою той чи інший ЗВО відчувається впевнено в міжнародному контексті, наскільки він інтегрований у міжнародні мережі, пов'язані з вищою освітою і науковими дослідженнями. Оскільки ми живемо в глобальному світі, маємо порівнювати себе не просто з іншими, а з кращими.

По-третє, слід з'ясувати, яку репутацію він має, наскільки його внутрішня культура є дружньою для академічної громади (студентів, викладачів та інших працівників). Якого характеру цінності плекаються в його щоденному житті, для кого там місце насамперед: для майбутніх лідерів чи лише для сумлінних виконавців.

Відтак усі розмови про реформування вищої освіти і науки, зв'язок з ринком праці, футурологічні міркування про майбутні професії та інші подібні питання потрібно адресувати лише якісним українським університетам, які, я переконаний, ми створимо в осяжному майбутньому. Вони будуть незалежними трибунами для вільного обміну думками, центрами експертизи, наукових досліджень та, через відповідні екосистеми, інновацій.

ПИТАННЯ ЛІДЕРСТВА

Згідно з теорією дифузії інновацій Роджерса Еверетта, для того щоб система адаптувалася до змін, пов'язаних з впровадженням інновацій, спочатку повинні з'явитися «новатори» та «першопрохідці», які повірять у ці нові ідеї, втілять їх у життя і стануть прикладом для інших.

У нерухомій українській системі вищої освіти 1991 року, яка була не більше, ніж мовчазним уламком радянської системи, котра на час розпаду СРСР уже припинила своє існування, таку роль виконав Національний університет «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА). Будучи першим закладом вищої освіти в Україні (1615), відроджена Могилянка водночас не мала радянської спадщини.

Почув нещодавно від випускника НаУКМА термін «Могилянка 2.0». До слова, його професійна кар'єра склалася надзвичайно успішно. Звертає на себе увагу її незвична траєкторія. Вона, як і попередньо траєкторія його освіти, не могла бути наперед запланованою.

За концепцією «Могилянка 1.0» такі речі формуються можливостями системи Liberal Arts Education (вільного творчого навчання), яку було впроваджено на початку 1990-х років. Це не просто можливість вільно обирати навчальні курси та мініор-и (спеціалізовані предметні блоки), зокрема з інших галузей знань. Зараз запис на вибіркові курси відбувається онлайн. Причому їх зазвичай більше, ніж студентів, які на них можуть записатися.

Ідеться про загальну можливість обирати як про базовий принцип організації освітнього процесу, коли студентів постійно запитують: що для вас було б насправді цікаво, що вам найліпше підходить? Зокрема, формування власної концепції навчання означає потенційну можливість для кожного одержати унікальний, власними руками сформований дизайн освіти. Вас не штовхають у наперед визначений коридор, яким ви мусите пройти протягом студентських років. Це лише ваш вибір, ваше життя і ваша освіта.

Успіх Могилянки від самого початку спирається на два чинники: Liberal Arts Education — у широкому розумінні цього принципу, а також відсутність будь-яких проявів корупції. Пізніше зовнішнє незалежне оцінювання як масове вступне тестування на національному рівні ґрунтувалося на заохочувальних прикладах могилянського вступного тестування. Лише з невеликим уточненням: у процесі його впровадження думки могилянців уже ніхто не запитував.

Дивним чином, запозичення інноваційної практики перетворилося на удар по унікальності самої Могилянки. Адже вступне тестування НаУКМА було набагато вимогливішим — воно включало в себе сім предметів і було дуже подібним для всіх напрямків підготовки. Наприклад, усі абітурієнти писали тест з математики, історії Києво-Могилянської академії, української та англійської мов і правознавства (також було по одному тесту на вибір із гуманітарного та природничого блоків).

Далі тести публічно перевірялися в актовій залі Культурно-мистецького центру на комп'ютері у присутності абітурієнтів, їхніх батьків та журналістів — і в той же день,

з 15-ї до 17-ї години, переважна більшість абітурієнтів уже знала, стали вони студентами чи ні. Ще кілька днів було потрібно тим абітурієнтам, котрі поступили на дві спеціальності (також вперше в Україні), щоб зробити свій остаточний вибір. Головною метою моголянського вступного тестування було формування власного контингенту студентів. Антикорупційний ефект був важливим, але побічним явищем.

НаУКМА став майданчиком для всіх інновацій в українській вищій освіті після здобуття незалежності. Тут можна згадати перші бакалаврські, магістерські та PhD програми (доктора філософії); перехресний вступ на магістерські програми; перший центр працевлаштування; перше Положення про академічну доброчесність; реальне студентське самоврядування; перший Центр забезпечення якості освіти; запровадження англійської мови як другої робочої і багато іншого.

Престижність, чесність, професійність, можливості для персональної самореалізації, вплив на демократичні перетворення в державі, каталізатор суспільних змін — ці здобутки стали ознаками «Моголянки 1.0». У цьому контексті нас цікавить насамперед інституційна культура якості й доброчесності, здатність засвоювати зміни і швидко змінюватися самим.

«БУТІКОВІ» УКРАЇНСЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ

В Єдиному європейському просторі вищої освіти заохочується створення т. зв. «бутікових» університетів, які виходили б із унікальності своєї місії, стратегії, ролі на ринку праці, значення для місцевих громад та інших критеріїв. Досі ці заклики в українському контексті в переважній більшості здебільшого сприймаються як «несерйозні», відірвані від «реального життя». Ми це бачимо в процесі акредитації через відомості про самооцінювання, які готують заклади вищої освіти, і супутні дискусії.

Натомість кожен конгрес Асоціації європейських університетів, у яких я мав нагоду брати участь, розпочинався з перегляду положень про те, що ще не зроблено заради збільшення автономії ЗВО для того, щоб вони ставали ще більш автономними та економічно ефективними, наближаючись за цими показниками до американських університетів.

Закон «Про вищу освіту» (2014), який прийшов на зміну політиці «вирівнювання ландшафту», заохочує унікальність, насамперед внутрішньої культури якості, з якої все починається, закладів вищої освіти, спираючись на концепцію всебічної університетської автономії. І саме тому, вважає згаданий мною випускник НаУКМА, на часі стоїть проєкт «Моголянка 2.0», який відходив би від вузькоспеціалізованих підходів.

Це добре, коли працедавець може найняти випускника високої кваліфікації для виконання певних завдань. Однак сьогодні йдеться не лише про те, щоб підготувати ініціативного й відповідального фахівця. На противагу корисним копалинам і матеріальним активам, головним капіталом стає людський розум з широким поглядом на світ, готовий до нестандартного осмислення важливих проблем, з

особливою здатністю бачити і передбачати у звичайних явищах невідомі, на перший погляд, зв'язки і тенденції.

У цьому полягає перевага американських підходів: у здатності відбирати кращих абітурієнтів спочатку до своїх університетів, потім залучати кращих випускників до наукових досліджень і політичного лідерства в державі. Також шукати кращі розуми по всьому світу для розвитку своєї країни. Те саме намагаються робити інші західні університети і держави.

Зрештою люди з особливими здібностями, які є одночасно просунутими математиками і глибокими гуманітаріями, дедалі більше спричинятимуть прогресивні зрушення чинних систем. Виходячи із таких передумов, знову українській вищій освіті потрібен такий університет, у якому відповідні принципи підготовки будуть закладені в його діяльність. У теперішньому українському ландшафті закладів вищої освіти нехай це буде невелика і мобільна «Могиланка 2.0».

Там, де легко перебудуватися, змінити концепції, вийти за рамки лише професійних вимог, бути на крок попереду. Зрештою там студенти навчаються не лише вчитися упродовж життя, а й також, що дуже важливо, ставити правильні запитання протягом життя. Лише так можна знайти правильні відповіді на них.

ПРАКТИЧНІ КРОКИ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Що конкретно потрібно зробити в теперішніх українських реаліях?

По-перше — перестати інвестувати у багаті західні країни. Вони безоплатно одержують випускників українських університетів, яким бракує технологічних можливостей і належного середовища для завершення найбільш просунутої підготовки і які не знаходять собі застосування вдома. Українська держава витрачає кошти на підготовку цих молодих людей, починаючи від дитячого садочка, щоб потім просто передати їх тому, хто багатший і досі розумніший.

По-друге, потрібно запровадити повну фінансову автономію з переходом до елементів корпоративного управління. Насамперед, це означає збільшення ролі наглядових рад, зацікавлення бізнесу та лідерів думок в участі в університетському житті та його розвитку. Заклади вищої освіти повинні стати реально господарчими суб'єктами. Лише здобувши такі можливості, вони зрештою зможуть ставати центрами інноваційних екосистем та лідерами у престижних міжнародних університетських рейтингах.

По-третє, слід відновити фінансування наукових досліджень, яке припинилося в Україні разом з розпадом радянської системи наукових досліджень ще в останні роки існування радянської влади. Поруч з тим, має відбуватися інтеграція наукових досліджень та системи вищої освіти. Оскільки теперішнє фінансування дозволяє вести мову лише про убезпечення наукової інфраструктури від повного розпаду. Відсутність потреби української держави у розвитку вітчизняної науки також виштовхує талановитих дослідників на Захід.

По-четверте, спеціальна увага має приділятися досвіду т. зв. *teaching universities* (навчальних університетів). Зокрема, в контексті концепцій персонального зростання своїх студентів та зближення з ринком праці.

Отже, продовжимо експериментувати, спробуймо організувати спочатку вступ до університету — з можливістю для студентів обирати галузь та спеціалізацію пізніше. Такі ідеї звучали на початку 1990-х, ще за часів започаткування «Могилянки 1.0».

По-п'яте, слід зрештою зрозуміти, що не може бути сучасних якісних університетів у країні, яка «зависла» в невизначеному стані з «перехідною економікою», олігархічними монополіями та рівнем правосуддя, що загрожує національній безпеці. З іншого боку, впровадження авторитарної моделі вищої освіти в Україні також є неможливим, з огляду на активність громадянського суспільства та відсутність для цього необхідних ресурсів (як, наприклад, від продажу корисних копалин у Росії).

Тому українські університети можуть стати бутіковими міжнародними центрами досліджень та інновацій за умови, що вони перетворяться на вільні трибуни для висловлення незалежних думок — як важливу складову громадянського суспільства і будуть чинниками суспільних змін. Реформувати українські університети можливо лише разом з докорінним реформуванням українських державних інституцій та створенням умов для розвитку вільної економіки.

Повертаючись до питання, поставленого на початку стосовно можливості для Карлоса здобути в Україні якісну освіту сьогодні: так, це можливо. Але цьому мав би сприяти цілий збіг обставин. Людина, котра має бажання вчитися, справді може знайти для цього необхідні можливості. Проте належній якості не сприяє наша чинна система вищої освіти.

У нашій країні є прекрасні приклади якісних освітніх програм, достойні викладачі, які є лідерами у своїх галузях, успішні управлінці та ентузіасти академічних спільнот. А також престижні українські університети, які раді були б узяти участь у системних трансформаціях. Однак для необхідних системних змін потрібен хтось, хто пройде цей шлях першим.

Сергій КВІТ, голова Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія»
